

LA COORDINADORA D'ESTUDIS DE PARLA CATALANA: UN PROJECTE FET REALITAT¹

JOAQUIM ALBAREDA I SALVADÓ

Els Centres d'Estudis catalans compten amb uns precedents llunyans, vinculats al moviment cultural de la Renaixença, al redescobriment de les arrels geogràfiques, històriques i artístiques del país, en el qual van tenir un paper cabdal els erudits locals. Es tracta d'un moviment que ha salvaguardat bona part de les nostres referències culturals, juntament amb d'altres institucions que desenvoluparen una tasca imprescindible, sense la qual la consciència col·lectiva podia haver perillat seriosament en aquest segle marcat pels períodes d'anormalitat política i de persecució dels signes d'identitat catalans. No cal que recordi, per la seva proximitat, la tasca desenvolupada pels Centres d'Estudis durant el franquisme, no solament en el camp de les publicacions i la recerca (per l'Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, per exemple), sinó el de fomentar una consciència cívica i de país.

Avui comptem amb prop d'un centenar de centres, molts d'ells creats de 1975 ençà, amb les seves activitats periòdiques i les seves publicacions. Aquesta densitat de centres deixa perplexos els representants dels Instituts d'Estudis d'altres territoris d'Espanya, acostumats a la presència d'un sol centre en la capital de província (quan en algunes ciutats catalanes, com poden ser Girona i Vic, n'hi ha dos, pel cap baix). Encara entenen menys el caràcter no oficial d'aquests Centres, sense funcionaris, voluntariós i quasi lúdic, ni menys dels migrats pressupostos. I és perquè, de fet, en el nostre país, els Centres d'Estudis han acomplert una funció substitutòria important en el terreny de la cultura —bo i suplint la manca d'actuació institucional— i compleixen, encara, una funció social molt específica. Constitueixen, en conjunt, un teixit civil ric, divers (n'hi ha una minoria de vinculats a organismes oficials, mentre que la major part són independents, amb diferències de pressupost que poden anar d'1 a 160 milions de pessetes anuals —la majoria, però es mouen entre 1 i 10 milions—). N'hi ha de locals, de comarcals, i amb objectius diversos: des dels més estrictament erudits als que es proposen acomplir una missió cultural i cívica àmplia segons la demanda social i cultural de la comarca on es troben implantats (l'Institut d'Estudis Vallencs, amb una gran vitalitat i un arrelament profund en la seva realitat social, en constitueix un dels millors exponents).

És difícil, per tant, per no dir impossible, reduir el complex món dels Centres d'Estudis catalans a un sol clixé. De fet, aquesta diversitat, com a resultat de la realitat concreta d'on han

1. Aquesta és una versió actualitzada de l'article publicat a les *Actes del I Congrés de Centres d'Estudis de Parla Catalana*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs (1991).

sorgit, constitueix un dels seus atractius sociològics més evidents, alhora que una dificultat en el moment que es pretén coordinar-ne els seus esforços. Disposen, també, d'un teixit social dinàmic, en la mesura que han experimentat en el seu interior un relleu generacional: els vells erudits locals han deixat pas als joves llicenciats, molts dels quals exerceixen la carrera que han estudiat, amb la lògica renovació metodològica i fins a la temàtica que el fet comporta.

El paper d'aquests centres, assenyaladament en el camp de les Ciències Socials —en el de la història local, per exemple, que és el que conec millor— és indiscutible, ja sigui en el terreny de la recerca, potenciant els estudis i la interrelació entre els joves investigadors bo i oferint-los un immillorable camp d'aprenentatge, donant-la a conèixer mitjançant les publicacions, o bé en el de la divulgació cobrint unes demandes culturals específiques a cada comarca o població.

Però els que vivim de prop la vida dels Centres d'Estudis sabem perfectament que no tot són flors i violes en la seva existència. Coneixem, per començar, les mancances que la majoria pateixen en la seva infraestructura, derivades de les estretors econòmiques, fet que és paliat, en part, amb una gran dosi de voluntarisme, però que malgrat tot, condiciona dràsticament l'abast de la seva activitat. Sabem, també, que cada llibre que es vol editar —i els llibres són el millor reflex de l'activitat d'un centre— és una mena de *via crucis*, sovint a conseqüència de la manca d'ajuts, en un país on treure un llibre de tema científic en català ja és una aventura prou arriscada. Tanmateix, els problemes no acaben aquí: aleshores comencen els de la difusió i de la distribució de l'obra. A Barcelona i a les principals ciutats catalanes, on teòricament hi ha un mercat potencial, hi arriben difícilment. Finalment, i potser en bona mesura com a resultat de la desconexió de les publicacions, els treballs dels Centres d'Estudis són mirats amb certa malfeança des del món acadèmic. És clar que sempre hi ha autors que cauen en la temptació fàcil de recloure's en l'aïllament localista i en l'aplicació poc sistemàtica i contrastada de les pautes interpretatives fetes a l'àmbit català i general, sense interrogar-se suficientment sobre els resultats de la recerca local. Però dubto molt que aquesta sigui la norma que defineixi el treball del gruix més important dels Centres d'Estudis, almenys d'aquells que es troben més consolidats i que publiquen amb regularitat. Més aviat, diria, la preocupació de molts d'ells és d'assolir la necessària integració entre recerca local i interpretació general, tal com va reclamar Pere Anguera en el I Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya (Barcelona, 15-16 de novembre de 1991), a fi d'evitar resultats massa localistes o, a la inversa, explicacions generals centralitzadores i allunyades de la realitat, per tal d'assolir una *història policèntrica*, en l'expressió afortunada de Josep Fontana. Però aquest inconvenient pot ser resolt, a banda de mantenir individualment, o col·lectivament, si s'escau, una bona dosi de rigor en els treballs de recerca i en les publicacions, amb l'elaboració de projectes de recerca intercomarcal, entre diferents Centres d'Estudis, tal com proposà el mateix Josep Fontana en el Congrés de Centres d'Estudis celebrat a Lleida l'abril de 1991.

Si la simple agregació dels treballs d'història local, fets sense cap mena de coordinació, ja ha servit, malgrat el seu caràcter sovint dispers i puntual, per a enriquir la imatge global de la nostra història, em penso que els seus treballs podrien ésser encara molt més importants si aquesta tasca es coordinés, i per coordinar no vull dir que es subjectés a alguna mena de pla general formulat des de fora, sinó que se centrés entorn de propostes i programes col·lectius decidits des de baix, des de la iniciativa dels propis centres —partint cada un des de la seva perspectiva pròpia,

però sabent entendre fins a quin punt pot apropar-se a la dels altres— per tal de definir una estratègia que fixi uns objectius generalitzables.²

Va ser precisament a partir de la constatació d'aquests reptes que posen en perill la creativitat i fins i tot la mateixa supervivència dels Centres d'Estudi a les envistes de segle XXI, en aquell congrés de Lleida, quan un grup de centres va impulsar la creació d'una Coordinadora d'àmbit de Països Catalans. Els resultats, per la mateixa naturalesa dels centres, diversa i poc estructurada organitzativament, han estat lents però, a la fi, profitosos. Després de passar una enquesta on es plantejava la possibilitat de la coordinació i d'haver-se celebrat la primera assemblea a Vic, ara fa tres anys, s'ha rebut l'adhesió d'una cinquantena d'associacions d'arreu del territori de parla catalana. Els estatuts ja han estat elaborats i aprovats i la primera Junta complirà dos anys de gestió.

Els objectius, a mig termini, alguns dels quals ja s'han fet realitat, semblen clars i ben assumits per tots els integrants:

1) Afavorir la coordinació i la comunicació entre els centres, així com la divulgació de les seves activitats. En aquest sentit es publica un butlletí que permetrà reduir l'isolament actual, però també es pretén aprofundir en el coneixement de cada centre i de la seva funció i utilitat en l'àmbit territorial que els és propi, així com les seves perspectives de futur, mitjançant l'elaboració d'un Llibre Blanc amb el suport del Departament de Cultura de la Generalitat.

2) Donar a conèixer les publicacions, d'acord amb la distribuïdora de llibres Nord-Est, mitjançant la difusió d'un sistema de fitxes on els centres anunciaran les seves publicacions —ahora que hi faran un dipòsit de llibres—, a partir del qual els interessats (ja siguin centres o persones individuals) podran adquirir-los contactant amb la distribuïdora o amb una xarxa de llibreries comarcals on es trobaran.

3) Fomentar línies de recerca intercomarcals, aspecte més complex que exigeix un major grau d'organització interna però en el qual ja s'ha començat a treballar. Cal, encara, delimitar-ne el caràcter (sobre un tema monogràfic, sobre fons documentals, sobre premsa o publicacions...) i el seu abast.

4) Vinculat o no amb aquest darrer aspecte, es preveu la celebració biannual de congressos d'història dels Països Catalans, centrats en temàtiques àmplies i interdisciplinàries. El primer d'aquests congressos es va celebrar a Lleida els dies 10, 11 i 12 de novembre de 1994 sobre *Moviments socials i dinàmica associativa*, organitzat per l'Institut d'Estudis Ilerdencs, amb el patrocini de la Fundació Enciclopèdia Catalana i el suport del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, de l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives (Universitat Pompeu Fabra), del Centre d'Història Contemporània de Catalunya, del Servei de Documentació d'Història Local (Universitat Autònoma de Barcelona) i de la Societat Catalana d'Estudis Històrics.

El balanç del congrés, les actes del qual aviat sortiran publicades, és francament positiu per la qualitat de les ponències i comunicacions, centrades en les formes d'organització i mobilització social de l'Antic Règim fins que aquest entrà en crisi. Estava estructurat en quatre blocs temàtics: *Moviments de protesta i resistència a la fi de l'Antic Règim (1714-1808)*, *La Guerra del Francès*

2. J. FONTANA, «Investigació i Centres d'Estudis: metodologia i línies de treball», *Actes I Congrés de Centres d'Estudis de parla catalana*, Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 74.

(1808-1814), *Organització del treball: confraries i oficis* i *La festa com a vehicle de sociabilitat i d'expressió política*. Com a presidents de sessió, ponents o relators van participar-hi investigadors de reconeguda vàlua: Manuel Lladonosa (Universitat de Lleida), Jesús Millán (Universitat de València), Enric Tello (Universitat de Barcelona), Josep Benet (director del Centre d'Història Contemporània de Catalunya), Josep Fontana (director de l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives), Esteban Canales (Universitat Autònoma de Barcelona), Josep M. Benaül (Fundació Bosch i Cardellach), Alberta Toniolo (investigadora de la Universitat Pompeu Fabra), Joaquim M. Puigvert (Universitat de Girona), Borja de Riquer (Universitat Autònoma de Barcelona), Joan-Lluís Marfany (Universitat de Liverpool), Josefina Roma (Universitat de Barcelona). També el professor Pierre Vilar adreça una emotiva comunicació als assistents al congrés. Acabat el congrés, la Coordinadora celebrà l'assemblea anual, la qual comptà amb la presència de Miquel Llongueras, director general de Relacions Institucionals del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, amb qui es va debatre de manera profitosa sobre el tema de la relació entre els centres d'estudi i l'administració de la Generalitat.

A manera de balanç final, val a dir que, d'entrada, el projecte de la Coordinadora ha estat molt ben acollit, no solament entre els centres mateixos, sinó per altres institucions. El camí que s'ha fet ha estat possible gràcies al suport de la Fundació Pública Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida, que n'ha assumit les tasques de secretaria i d'organització. També gràcies a d'altres institucions rellevants: d'una banda, l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives de la Universitat Pompeu Fabra que ha ofert un espai i mitjans per ubicar-hi una secretaria (per tant, la Coordinadora disposa de dues seus: una a Lleida i una altra a Barcelona), a més d'assessorament en la coordinació dels programes de recerca, amb la qual cosa els centres veuran reforçada la seva vinculació universitària. L'acord preveu que, per la seva part, els centres adscrits a la Coordinadora dipositaran un exemplar de les seves publicacions a la biblioteca de l'Institut, a fi de constituir un fons obert al públic de publicacions locals i comarcals, fet també remarcable, que facilitarà el coneixement d'aquestes publicacions. En segon lloc, el Servei de Documentació d'Història Local, de la Universitat Autònoma de Barcelona, també ha manifestat el seu interès en la Coordinadora, els centres adherits a la qual es podran beneficiar del banc de dades d'història comarcal i local de què disposa i de les seves activitats, difoses a partir del butlletí. Fruit d'aquest interès, també, ha estat la invitació del Patronat Francisc Eiximenis de Girona a participar en una trobada anual amb els Centres d'Estudis Locals del Llenguadoc-Rosselló, Cerdanya i Andorra, que fins ara es feia amb els de la regió gironina, la qual obre les portes a nous intercanvis i col·laboracions que poden ser prometedors de cara al futur.

Tot plegat, doncs, penso que obre unes perspectives immillorables per al conjunt dels Centres d'Estudis que no poden fer altra cosa que estimular-los i beneficiar-los en la seva tasca individual. Però no hi ha dubte que el resultat d'aquesta nova experiència depèn del suport i de l'entusiasme que rebí d'arreu dels Països Catalans. Per això, cal que els Centres d'Estudis assumeixin plenament que aquest projecte, que no interfereix per res en la seva pròpia idiosincràsia i en la seva dinàmica interna, és indispensable per enfortir-los i per projectar els seus esforços, per fer-los més rendibles i operatius, per conjurar el perill de la fossilització, i, finalment, per assolir una major presència en la cultura catalana i, alhora, servir millor al país.